

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Министарство правде

ПОСЕБНИ ПРОТОКОЛ
о поступању правосудних органа у
заштити лица која су жртве трговине
људима у Републици Србији

Београд,
фебруар 2012. године

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Министарство правде

ПОСЕБНИ ПРОТОКОЛ
о поступању правосудних органа у заштити
лица која су жртве трговине људима у
Републици Србији

Београд,
фебруар 2012. године

Радна група за израду Посебног протокола

Горан Чавлина, судија Врховног касационог суда

Соња Манојловић, судија Апелационог суда у Београду

Гордана Јекић Брадајић, заменик апелационог јавног тужиоца у Београду

Ненад Вујић, председник радне групе, директор Правосудне академије

др Милан Жарковић, професор на Криминалистичко-полицијској академији

Златко Петровић, виши саветник у Министарству правде

Давор Рауш, програмски координатор Канцеларије Уједињених нација за дрогу и криминал (UNODC)

Мила Мушкиња, консултант при Министарству правде, секретар радне групе

ИЗДАВАЧ: Министарство правде

ЗА ИЗДАВАЧА: министар Снежана Маловић

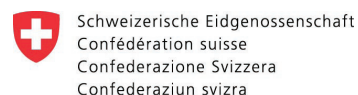
ISBN: 978-86-88537-03-2

ТИРАЖ: 300

ШТАМПА: Colografix

Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити лица која су жртве трговине људима у Републици Србији припремљен је и одштампан уз финансијску помоћ и у сарадњи са Заједничким програмом Високог комесаријата УН за избеглице (UNHCR), Канцеларије УН за дрогу и криминал (UNODC) и Међународне организације за миграције (ИОМ) за борбу против трговине људима, који су подржале Влада Белгије и Влада Швајцарске, као и Глобална иницијатива УН за борбу против трговине људима (UN.GIFT), а који се спроводи у блиској сарадњи са Владом Републике Србије.

Напомена: Радна група је образована решењем министра правде 119-01-16/2011-05 од 25. марта 2011. године

С а д р ж а ј

I УВОД	8
1. Основни принципи и циљеви Посебног протокола	8
1) Предрасуде о трговини људима	9
II ДЕФИНИЦИЈА КРИВИЧНОГ ДЕЛА, ДОМАЋИ ПРАВНИ ОКВИР И МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ	11
1. Кривично дело трговина људима у националном законодавству	11
2. Међународни документи	13
III ПРЕПОЗНАВАЊЕ, ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ТРГОВИНА ЉУДИМА	14
1. Индикатори	14
2. Препознавање и идентификација жртава, прве мере и процена ризика	15
3. Принципи вођења преткривичног поступка	17
4. Реактивна истрага	17
5. Проактивна истрага	19
6. Начини прикупљања и размена обавештајних података	20
IV ОТКРИВАЊЕ И ЗАШТИТА ЖРТАВА	21
1. Жртве трговине људима као потенцијални сведоци	21
2. Жртва као сведок	23
1) Жртва у кривичном поступку	24
2) Значај исказа жртве у доказивању кривичног дела трговина људима	24
3) Однос јавног тужиоца и жртве трговине људима	26
4) Координација и сарадња институција и организација у пракси супротстављања трговини људима	27
5) Међународна сарадња у прикупљању доказа	27
6) Препоруке Светске здравствене организације за вођење разговора са женама жртвама трговине људима	28
V ТРАЈНО ЗБРИЊАВАЊЕ ЖРТАВА	29

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Министарство правде

Број: 119-01-00016/2011-05

Датум: 1. 3. 2011. године

Б е о г р а д

Трговина људима је један од најтежих облика кривичних дела у савременом свету који најдрастичније и најбруталније угрожава основна људска права лицима која постану његове жртве. Трговина људима се сврстава у кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Право на живот и слободу представљају, с једне стране, неповредива права сваког људског бића, а с друге, императивне норме домаћег и међународног права и демократског друштва. Имајући у виду чињеницу да поштовање људских права представља цивилизацијску норму која почива на демократским принципима, позитивна обавеза државних органа је да превентивним и репресивним деловањем у сузбијању кривичног дела трговине људима предузму све неопходне кораке. Полазећи од наших међународних обавеза, али још више од одговорности за стварање друштва у којем је људско достојанство приоритет, Посебним протоколом дефинисане су јасне процедуре у поступању правосудних органа како би се додатно унапредила сарадња са другим носиоцима јавне власти и цивилног сектора у заштити жртава трговине људима.

Израдом Посебног протокола о поступању правосудних органа у заштити лица која су жртве трговине људима у Републици Србији, Министарство правде као једна од институција система које учествују у координираном раду на сузбијању трговине људима жели да допринесе унапређењу процедура за што ефикасније поступање у супротстављању овом виду криминала. Као што и наслов говори, Посебни протокол је пре свега оријентисан на помоћ жртвама и њихову што адекватнију заштиту, како током судског поступка, тако и после њега. У том смислу, основни циљ израде Протокола јесте давање смерница за што ефикаснију идентификацију и препознавање жртава трговине људима, како би им се даље пружила адекватна заштита. Други циљ јесте ефикасно вођење кривичног поступка и посебан однос према жртви која учествује у њему.

Познато је колико давање исказа пред судом може бити трауматично искуство за многе жртве и сведоке, пре свега услед недостатка одговарајућих информација о основним принципима и правилима која се односе на њихово учешће у кривичном поступку. Жртве се осећају уплашено и несигурно знајући да ће се поново срести са окривљеним, што понекад може довести и до њихове немогућности да дају исказ. У таквим случајевима у којима може доћи до секундарне виктимизације кривичноправни систем се суочава са две врсте проблема. Примарни проблем су негативне последице које настају по жртву која, као учесник у поступку, губи поверење како у могућност система да пружи адекватну заштиту, тако и у све учеснике поступка. Друга врста проблема, од подједнаког

значаја, јавља се у случајевима у којима жртва одлучи да одустане од учешћа у поступку и тиме доведе у питање квалитет доказа, као и ефикасност и брзину вођења кривичног поступка. Као један од доприноса напорима да се избегну такви исходи, Посебни протокол даје неопходне смернице за поступање са жртвом у свим фазама поступка.

Протоколом се посебно указује на домаће законодавство и међународне конвенције који пред органе кривичног поступка постављају захтеве благовремене и адекватне заштите жртава, као и ефикасног вођења поступка. Протоколом се посебно промовише значај вођења проактивне истраге.

Министарство правде ће наставити да анализира позитивно законодавство у циљу унапређења законске регулативе, ради стварања свих предуслова за квалитетно и правично суђење у разумном року, као и сарадњу са свим државним органима у циљу омогућавања заштите жртава трговине људима.

МИНИСТАР

Снежана Маловић

ПОСЕБНИ ПРОТОКОЛ о поступању правосудних органа у заштити лица која су жртве трговине људима у Републици Србији

I УВОД

1. Основни принципи и циљеви Протокола

Последњих година у Републици Србији доста је урађено на већој друштвеној видљивости и побољшању друштвеног реаговања на проблем трговине људима, посебно имајући у виду да је знање о овој појави основни предуслов за њену превенцију, сузбијање, и адекватну заштиту жртава. Најпре увођењем кривичног дела трговина људима у Кривични законик Републике Србије, а затим и изменама и допунама тог законика непрекидно се ишло ка хармонизацији домаћег законодавства са међународноправним стандардима. Реформе из септембра 2009. године јасно показују намеру законодавца да иде у корак са савременим решењима у области борбе против организованог криминала, па самим тим и трговине људима као вида организованог криминала. Дакле, извршене су измене закона у кривичноправној материји, бројни стручњаци укључивани су у едукацију, организоване су кампање за подизање свести различитих категорија шире популације, формализована је сарадња између државних органа, невладиних и међународних организација, оформљене су специјализоване јединице полиције, поштрене санкције уз немогућност ублажавања казне затвора, усвојена је Стратегија за борбу против трговине људима и донет Национални план акције, појачана информисаност становништва путем штампаних медија и документарних серијала, стављен акценат на развијање проактивног приступа у откривању и доказивању трговине људима, првенствено користећи могућности које пружају законске одредбе у вези са прикупљањем доказа, а спроведена реформа правосуђа би, између осталог, требало да доведе до повећања ефикасности кривичног поступка, осуде и строгог кажњавања извршилаца укључених у све фазе извршења кривичног дела, те примене Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела и на ова кривична дела.

Трговина људима евидентно је проблем ком се у Србији последњих година поклања значајна пажња. Велики напори који су уложени довели су до неспорно значајних резултата. Они су свакако највидљивији у домену кривичноправне регулативе, која је

даље надограђена и усавршена изменама и допунама Кривичног законика и Закоником о кривичном поступку из септембра 2009. године, али је сигурно да се само мерама добро смишљене и дугорочне социјалне политике, уз друштвену солидарност и оснажујућу подршку, могу на минимум свести извори из којих се регрутују жртве, али и извршиоци кривичног дела трговина људима.

Јавни тужиоци, судије и полицајци који су добро информисани о сложености проблема трговине људима представљају незамењиви део ефикасне стратегије у супротстављању овом ужасном злочину и облику кршења људских права и слобода.

Кључне карактеристике овог протокола су:

- промовисање одлучности државе да одговори на преузете обавезе;
- дефинисање програма заснованог на међународним стандардима који је регионално усклађен и национално прилагођен;
- окренутост ка жртви, уз приступ заснован на људским правима;
- одрживост.

Што се тиче превенције, јасно је да се првенствено мора утицати на узроке који доводе до појаве трговине људима. То су пре свега друштвени и економски фактори и заштита посебно рањивих друштвених група. Важно питање је пружање подршке жртвама и њихова реинтеграција кроз програме који ће им обезбедити посао, правну и здравствену заштиту. Што се тиче закона који прописује кривична дела са елементима трговине људима, законске одредбе морају бити дефинисане тако да се прописана кривична дела у пракси заиста могу и гонити. Ово подразумева да се не укључују елементи који би онемогућили или отежали гоњење за ова кривична дела, као и то да санкције буду усклађене са тежином преступа. Међународни карактер трговине људима мора да подстакне на брзо и ефикасно деловање, које ће се реализовати првенствено кроз регионалну сарадњу, побољшање и заштиту права жена и деце, јер су они најчешће жртве трговине људима. У спречавању раста броја извршења кривичног дела трговина људима реакција заједнице мора бити свеобухватна, брза и ефикасна. У том циљу је неопходно добро обучити полицију, правосуђе, социјалне раднике, здравствене раднике, наставно особље, новинаре и све друге који се укључују у рад са потенцијалним жртвама или жртвама, ради препознавања овог феномена и адекватног поступања.

Трговина људима је специфичан феномен, који утиче на друштво у целини, па је из тих разлога неопходно подићи ниво свести и знања у вези са трговином људима као и организовати оспособљене стручњаке који ће се овим феноменом бавити са разних аспеката.

1) Предрасуде о трговини људима

Људи из наивности постају жртве трговине.

Мотив због кога се неко јавља на оглас или прихвата неку пословну понуду није важан, већ су примарни манипулација усмерена ка задобијању поверења и насиље којем је изложена жртва у ланцу трговине људима. Посебно треба имати у виду да се међу трговцима људима могу наћи и особе у које жртва, по природи ствари, има поверења - очеви, браћа, младићи, тетке, мајке и друга блиска лица.

Трговина људима и проституција су исто.

Трговина људима не одвија се искључиво у циљу сексуалне експлоатације, већ може имати и друге облике. Проституција може бити добровољан избор особе, уколико одлучује о условима рада и има контролу над послом којим се бави. Она особа која као

жртва трговине људима заврши у принудној проституцији нема могућност одлучивања ни избора ни у једном аспекту свог живота, док проституција може бити њен свестан избор. Осим тога, трговина људима не подразумева само принудну проституцију или сексуалну експлоатацију, већ укључује и принудни рад, принуду на закључење брака, на извршење кривичних дела и прекршаја, па чак и принудно узимање органа. Жртве могу бити не само жене већ и деца и мушкарци. На пример чак и онда кад девојка зна да ће се бавити проституцијом, она не зна у каквим условима ће радити и живети, и нема никакву контролу над оним што јој се дешава. Жртва не може пристати на трговину људима зато што пристанак не може да се базира на превари, принуди, нити може да подразумева губитак контроле над сопственим животом или губитак личног достојанства. Услед наведених околности, пристанак жртве није од значаја за постојање кривичног дела трговина људима.

Трговина људима је трговина белим робљем.

Жртве трговине не могу се називати белим робљем јер трговина не погађа само људе одређене расне, етничке или националне припадности. Бели жене и мушкарци нису једине жртве трговине људима већ су то и људи других раса. То је расистички термин који не одговара реалности. Поред овога, додатни проблем представља и коришћење израза који стигматизују жену и представљају је као некога чија је судбина запечаћена и за коју се ништа не може урадити.

Жртве трговине људима су само странци.

Трговина људима се може одвијати и у оквиру граница једне земље, дакле не подразумева искључиво прелазак државних граница. Жртве трговине људима нису увек странци или илегални мигранти, напротив, људи могу бити и врбовани и експлоатисани у сопственој земљи.

Зашто жртве трговине људима не побегну?

Жртве трговине људима живе под сталном контролом и уз претњу насиљем. Осим тога, трговци их уцењују и прете им да ће повредити њихову децу, браћу и сестре, родитеље или друга блиска лица, ако покушају да побегну. Ако ипак пробају да побегну и не успеју, трговци ће их пребити, некад и на смрт, како би спречили остале да покушају исто. Ово су само неки од метода којима се жртвама поручује да је бекство немогуће.

Особе које су завршиле у ланцу трговине људима потражиће помоћ кад их идентификују или кад саме схвате да су постале жртве.

Жртве трговине људима нису увек свесне да су жртве. Осим тога, и кад схвате, због неповерења и осећаја кривице неће желети да своју причу поделе са другима. Или, како каже једна жртва: „Веровала сам некоме кога сам мислила да познајем, па сам завршила као роб. Сада ми кажу, да бих била слободна и добила помоћ, треба да верујем свима вама, потпуним странцима.”

Жртве трговине људима увек потичу из сиромашних породица.

Не постоји профил жртве трговине људима. Оне могу бити било којих година, пола, социјалног или етничког порекла. Иако су млади људи без перспективе под највећим ризиком од увлачења у ланац трговине људима, сиромаштво је само један елемент који додатно подстиче трговину људима.

II ДЕФИНИЦИЈА КРИВИЧНОГ ДЕЛА, ДОМАЋИ ПРАВНИ ОКВИР И МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ

1. Кривично дело трговина људима у националном законодавству

Према члану 388. став 1. Кривичног законика („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 - исправка, 107/05 - исправка, 72/09 и 111/09) кривично дело трговина људима врши онај ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима. За ово кривично дело забрањена је казна затвора од три до дванаест година.

У ставу 2. истог члана предвиђено је да се, ако је дело учињено према малолетном лицу, учинилац казни казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.

У ставовима 3-7. истог члана предвиђени су тежи облици овог кривичног дела, и то:

- када је дело учињено према малолетном лицу (прописана је казна затвора од најмање пет година);
- ако је наступила тешка телесна повреда неког лица (прописана је казна затвора од пет до петнаест година);
- ако је наступила смрт једног или више лица (прописана је казна затвора од најмање десет година);
- ако се учинилац бави вршењем овог кривичног дела или је дело извршено од стране групе (прописана је казна затвора од најмање пет година);
- ако је кривично дело извршено од стране организоване криминалне групе (прописана је казна затвора од најмање десет година).

У ставу 8. наведеног члана предвиђено је да ово кривично дело врши и онај ко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације (прописана је казна затвора од шест месеци до пет година), при чему ће се учинилац, ако је дело учињено према лицу за које је знао или могао знати да је малолетно, казнити казном затвора од једне до осам година.

У ставу 10. истог члана посебно се наглашава да пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа не утиче на постојање кривичног дела из ст. 1, 2. и 6. тог члана.

У односу на кривично дело трговина људима законодавац је искључио могућност ублажавања казне испод законског минимума. Поред тога, предвидео је и „моћне

алате” за окривање и доказивање, као и могућност одузимања имовине проистекле из овог кривичног дела. Ипак, пракса указује на постојање раскорака између онога што је прописано законима и њихове примене, односно значења које им дају они који треба да их примењују. Правилна примена закона угрожена је нарочито због постојања дубоко укорењених предрасуда, па чак и код професионалаца који примењују закон, а које се односе на родне улоге, сексуалност и сексуално насиље, проституцију, као и доживљавање жртава принуђених на проституцију као „лакших жена”. Те предрасуде воде минимизирању озбиљности последица и континуитету толерисања трговине људима уопште, а посебно трговине женама у циљу сексуалне експлоатације.

Измене Законика о кривичном поступку, које су ступиле на снагу 11. 9. 2009. године, умногоме проширују примену посебних доказних средстава која се користе у сузбијању организованог криминала, на кривична дела корупције и друга изузетно тешка кривична дела наведена у члану 504-а чак и кад нису резултат деловања организоване криминалне групе. Међу наведеним кривичним делима су и недозвољен прелазак државне границе и кријумчарење људи (члан 350. ст. 2. и 3. Кривичног законика), трговина људима (члан 388. ст. 1. до 6, 8. и 9. Кривичног законика), као и трговина малолетним лицима ради усвојења (члан 389. ст. 1. и 2. Кривичног законика).

Као посебне мере, које се користе у сузбијању организованог криминала, корупције и других изузетно тешких кривичних дела, законодавац предвиђа:

- мере надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација;
- пружање симулованих пословних услуга;
- склапање симулованих правних послова;
- контролисану испоруку;
- аутоматско рачунарско претраживање личних и других са њима повезаних података;
- прикривеног иследника (само за кривична дела организованог криминала);
- саслушање сведока сарадника (само за кривична дела организованог криминала).

Пракса је показала да су подаци прибављени коришћењем мера надзора и снимања телефонских и других разговора или комуникација на основу наредбе истражног судије били од велике важности приликом откривања и доказивања кривичних дела организованог криминала, као и да су, поред исказа сведока сарадника, дали најбоље резултате у борби против организованог криминала, како код нас тако и у другим државама.

Нови Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС”, бр. 72/11 и 101/11) у том делу садржи мање измене у односу на досадашње посебне мере, које су сада проширене и прописане као посебне доказне радње. Тако је нпр. чланом 162. став 1. тачка 2) предвиђено да се посебне доказне радње, између осталог, користе и за кривично дело трговина људима, чак и у случају када није у питању кривично дело организованог криминала. Једина доказна радња која се у том случају не може предузети је ангажовање прикривеног иследника. Ово је посебно значајно имајући у виду да је прелазним одредбама новог Законика о кривичном поступку предвиђено да се одредбе тог закона примењују почев од 15. фебруара 2012. године, у односу на поступке за које је надлежно Тужилаштво за организовани криминал, док ће се на остале поступке, када нису у питању кривична дела организованог криминала, наведени законик примењивати од 15. фебруара 2013. године.

2. Међународни документи

Најважнији међународни документи који су релевантни за области супротстављања трговини људима су:

- Универзална декларација о људским правима Уједињених нација из 1948. године и Протокол;
- Међународни пакт о грађанским и политичким правима Уједињених нација из 1966. године (потврђен Законом о ратификацији наведеног пакта „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 7/71);
- Конвенција Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације према женама из 1979. године (потврђена Законом о ратификацији наведене конвенције - „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 11/81);
- Конвенција Уједињених нација о правима детета из 1989. године (потврђена Законом о ратификацији наведене конвенције - „Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 15/90 и „Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97);
- Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала из 2000. године (у наш правни систем уведени 2001. „Службени лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 6/2001);
- Етичке и безбедносне препоруке за вођење разговора са женама жртвама трговине људима Светске здравствене организације из 2003. године;
- Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода са додатним протоколима (потврђена Законом о ратификацији наведене конвенције - „Службени лист СЦГ - Међународни уговори”, бр. 9/03, 5/05 и 7/05 и „Службени гласник РС - Међународни уговори”, број 12/10) и стандарди Европског суда за људска права;
- Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима из 2005. године (потврђена Законом о потврђивању наведене конвенције - „Службени гласник РС - Међународни уговори”, број 19/09);
- Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања из 2007. године (у наш правни систем уведена 2010, „Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 1/10).

III ПРЕПОЗНАВАЊЕ, ОТКРИВАЊЕ И ДОКАЗИВАЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ТРГОВИНА ЉУДИМА

1. Индикатори

Правосудни органи не смеју откривање злочина трговине људима препустити стицају околности ни случају. Једини прави одговор је систематско прикупљање оперативних информација које ће омогућити откривање извршеног кривичног дела, ефикасно кажњавање извршилаца, подршку жртвама и смањење ризика од појаве нових жртава.

Трговци људима су сва лица укључена у процес трговања људима (учествују у врбовању жртава, њиховом спровођењу, превозењу, чувању, обезбеђењу смештаја, контролисању или експлоатацији). Упркос различитостима облика трговине људима и специфичностима улога извршилаца, може се рећи да међу трговцима људима преовлађују особе које одликује рационални приступ злочину и радњама које предузимају (процењују ризик, трошкове и корист) и које не презају да зарад личне користи свесно униште живот другог човека. Одликују их лукавост, препреденост, подмуклост, вештина лажног самоприказивања и манипулисања другима (њиховим осећањима и очекивањима), саможивост, истрајност и неосетљивост на бол и патње других, усмереност на тренутно задовољење властитих потреба, флексибилност у успостављању контроле, доминацији и експлоатацији, одсуство емпатичког разумевања жртве (са одличним предвиђањем њеног понашања), агресивност, безобзирност, свирепост, суровост, окрутност и спремност на примену претњи, уцена, одмазди, насиља, подмићивања и корупције. Уз различитости ситуација и улога трговаца људима у злочину, код сваког појединца присутне су другачије комбинације наведених особина, као и других одлика личности.

Упркос дугогодишњим напорима у сузбијању трговине људима она је и даље присутна у Републици Србији. У циљу стварања услова за ефикасније сузбијање трговине људима извршене су значајне измене кривичног законодавства и развијени механизми супротстављања на превентивном и репресивниом плану. Уз све то, не сме се изгубити из вида ни чињеница да ојачани кривични прогон „трафикера“ не зависи само од одговарајућих законских решења, већ и од спремности и обучености правосудних органа да се са трговином људима суочи не само као са појавом већ као обликом организованог криминала.

Од капацититета јавног тужилаштва и судова и њихове спремности да се ухвате у коштац са овим проблемом зависи и поверење жртава, чија сведочења доприносе откривању и растурању мрежа организованих криминалних група. У Републици Србији већину жртава трговине људима чине жене и девојке које се сексуално експлоатишу, па се највећи број жртава налази у сектору проституције. Истовремено, све чешће се појављују нови облици трговине људима као што су нпр. експлоатација на тржишту виртуелног секса, трговина децом ради усвојења, трговина људима у циљу радне експлоатације и принуде на вршење кривичних дела и прекршаја.

Изменама Законика о кривичном поступку из 2009, у делу који предвиђа посебне одредбе о поступку за кривична дела организованог криминала, корупције и друга

изузетно тешка кривична дела, предвиђено је да се искази и обавештења која је прибавио јавни тужилац могу користити као доказ. Јавни тужилац, такође самостално, може налагати мере заштите сведока жртава које спроводе органи унутрашњих послова. Ово укључује разноврсне мере полицијске заштите: чување и пратњу сведока у суду и ван суда, чување стана и породице, нарочито деце, а није искључено ни пресељење сведока у друго место. Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку бави се најкомпликованијим, самим тим и најскупљим мерама заштите као што су релокација сведока, промена идентитета, али и он је само донекле попунио правне празнине које се код заштите жртава јављају. За вођење кривичних поступака против извршилаца кривичних дела трговине људима најзначајнија је подршка жртвама јер, имајући у виду да је учешће жртве и даље од пресудног значаја за кривични поступак у Србији, од поверења жртве у правосудне институције и државне органе зависи њена воља да са њима сарађује у откривању и разбијању организованих криминалних група и мрежа.

2. Препознавање и идентификација жртава, прве мере и процена ризика

Иако се однос према жртвама своди на околну експлоатацију, трговци их понекад новчано „награђују”, па оне оклевају да прихвате помоћ полиције како не би изгубиле једини извор прихода. Уз све то, при чињеници да је зарада велика, не чуди што „трафикери” не презају од свих могућих начина застрашивања, уцена, манипулација, лажних обећања, па чак и навикавања на опијате, а све у сврху што веће експлоатације жртве и њеног довођења у однос потпуне зависности, што води у савремено ропство.

Равнодушност и затварање очију пред околностима које мање или више поуздано указују на постојање кривичног дела трговина људима, али и одуство проактивног рада, у најмању руку израз су грубог огрешења о професионалне обавезе. С друге стране, тиме се иде наруку трговцима људима који на тај начин, осим што грубо и бескрупулозно крше људска права, остварују значајну криминалну добит коју могу да усмеравају у легалне токове, али и у друге криминалне активности, па и за корупцију државних службеника и представника других институција и организација.

Откривање и спасавање потенцијалних жртва трговине људима, односно оних који то већ јесу, током пребацивања са различитих локација унутар наше земље, односно са тих локација ка иностранству (на правцима ка граничним прелазима, то јест на њима, или у њиховој близини), подразумева и уважавање чињенице да трговци и у овој фази своје криминалне активности предузимају бројне мере предострожности (мењају правце и начине пребацивања и контроле ситуације, лажу жртве, омамљују их, прете им, злостављају их, затварају, држе у условима који угрожавају здравље и живот, користе локалне везе и контакте, корумпиране припаднике служби за примену закона). Неретко особе које се превозе или спроводе сарађују са трговцима људима, како због незнања и уз уверење да су на путу ка бољем животу, тако и услед страха од трговаца. Нажалост, околности злочина трговине људима су такве да се и жртве које су увучене у спиралу зла и експлоатације, у великом броју случајева, нерадо упуштају у комуникацију са полицијским службеницима и такву сарадњу која би могла резултирати криминалистичком обрадом и кривичним прогоном трговаца људима.

Да су преварене и да су у замци трговаца људима најчешће сазнају тек кад им се, на крајње драматичан, суров и понижавајући начин открије да је права сврха њиховог путовања безобзирна експлоатација.

Околности које су од значаја за *препознавање жртве у фази експлоатације* повезане су са чињеницом да се њихово потчињавање, контрола и експлоатација, у

највећем броју случајева, одвијају у врло контролисаним и екстремно нехуманим условима. Уз то, и живот и експлоатација жртве подразумевају присуство бројних штетних последица и угрожавање и повреде права и слобода.

Показатељи који могу бити корисни у случају контакта са особом за коју се претпоставља да је жртва трговине људима **у циљу сексуалне експлоатације** су: ограничена јој је или потпуно одузета слобода повратка кући, под надзором је (ако и има мобилни телефон, он се користи у циљу надзирања) и највероватније има некога у пратњи; силована је или претучена како би прихватила потчињавање; нема слободу одлучивања о томе шта ће, када ће, и колико дуго радити, а када ће се и како одмарати; упућују јој се претње одмаздом у случају покушаја бекства (ставља се у изглед доношење зла жртви и њој блиским лицима); има ограничену могућност располагања сопственом зарадом (новац се делимично или у потпуности одузима); има видљиве повреде и друге трагове физичког злостављања или болести (ране, подливе, ожилјке и сл); има тетоваже или друге ознаке које указују на то да је под котролом одређене групе људи; носи одећу која је типична за особе које су укључене у сексуалну експлоатацију; зна јако мало речи на језику средине у којој је пронађена, а међу њима и оне које су везане за сексуалне услуге; суочена је са бројним здравственим ризицима (незаштићени сексуални односи са бројним клијентима); приступ здравственој заштити није јој могући или је врло ограничен; често се јављају самоповређивање (обично посекотине, и опекотине од цигарета по рукама) и покушаји самоубиства (узимање седатива, сечење вена или намерно тровање хемикалијама неретко је део плана жртве за бекство).

Код принудног рада (у индустрији, грађевинарству, пољопривреди, угоститељству, услугама чишћења итд) **индикатори** могу бити: живи се и ради на истој локацији и у деградирајућим и нехуманим условима; услови рада веома се разликују од оних које је радник договорио; нису могући преговори о условима рада; радник није прошао обуку неопходну за конкретан рад; одећа у којој ради и опрема коју користи су испод прописаних стандарда; на радном месту нису истакнута упозорења о опасностима по здравље и безбедносним ризицима; храна коју добија је једнолична и некавалитетна; упуштен је на изузетно тешким и опасним пословима уз изузетно ниску надокнаду (нижа од минималне плате или ниже од разумних и правичних накнада за извршен посао); нема животну осигурање; накнада за рад који се одвија целодневно и свекодневно непримерено је ниска; радник не задржава плату јер мора вратити дуг послодавцу; строго се кажњава за наводне и стварне пропусте; не постоје писани докази о исплатама радника; не може да раскине радни однос и напусти радно место; ограничена му је слобода кретања и комуникација са другим лицима (посебно са представницима државних и јавних служби); држи се под контролом претњама да ће бити пријављен властима (то се често примењује у случају незаконитих миграната или непријављених радника); изложен је или је био изложен физичком насиљу или застрашивању.

Уз наведене, сигнали за трговину чије су **жртве деца** (малолетници) су и: у објектима у којима се врши експлоатација пронађени су кревети, одећа, опрема или други предмети који су по својој природи или величини примерени деци; ангажована су на пословима који нису примерени њиховом узрасту; немају пријатеље својих година ван средине у којој су затечена; показују слободу и присност у понашању у мери која одудара од типичног за особе њихових година; не похађају школу; немају времена за игру; живе са одраслима који им нису родитељи; хране се одвојено од других лица присутних у истом објекту; одећа која је пронађена одговара им по величини, али је типична за сексуалну експлоатацију; поседују телефон са меморисаним бројевима малог броја лица или нпр. такси служби; крећу се у групи уз присуство неког од одраслих лица (на улици, кроз пијаци, воз и сл); мењају локације и прелазе велике дистанце у току једног дана; била су ангажована у више држава; принуђена су да просе на јавним местима или у јавном превозу, да краду или продају наркотику и сл.

3. Принципи вођења преткривичног поступка

Трговину људима као облик организованог криминала карактерише читав низ различитих модалитета понашања актера и начина извршења циљева, па је у ланац трговине људима укључен и велики број појединаца који имају различите улоге (почев од организатора, преко посредника, до експлоататора, односно власника барова, ноћних клубова, фирми, хотела и томе слично). Трговина људима може да се одвија и под плаштом тобожњих легалних активности, те се као извршиоци могу појавити и особе из различитих правних лица - туристичких агенција, агенција за запошљавање, изборе лепотица, за фотомоделе, манекенке, па чак и из спортских клубова.

Вођење преткривичног поступка за трговину људима може да подразумева:

- реактивну истрагу - која се заснива на изјавама жртве;
- проактивну истрагу - полицијску, засновану на оперативним подацима;
- оперативну акцију која за циљ има ометање и прекид активности извршилаца и спасавање жртава (изискује хитну реакцију и заједнички рад више служби).

4. Реактивна истрага

Реактивни приступ се састоји у реаговању на основу пријаве жртава или других грађана. Овај приступ је дуго времена био основни, али пратио га је тежак и незаштићен положај жртве и њој блиских лица. Овакав положај неретко је доводио у опасност жртву - сведока, а тиме и најефикасније оружје у борби против ове врсте криминала. Када су једини расположиви докази искази жртава, њихово одбијање сарадње онемогућава и прибављање других доказа. Због тога, велики изазов за све представља неопходност успостављања и развијања контакта, а затим и поверења, као и стварање услова под којима ће жртва бити у стању да сарађује са полицијом, а затим и са правосудним органима.

Од пресудног значаја је приступ жртвама и опхођење са њима, посебно када су у питању деца. То најчешће захтева и одступање од уобичајене праксе вођења истраге.

Иако је овај феномен криминолошки гледано веома сложен, са становишта правосуђа он се неретко поједностављује тиме што се настоји да се докази обезбеде испитивањем жртве - сведока без уважавања њеног специфичног положаја. Због тога је потребно схватити ситуацију, потребе и положај жртава и задобити њихово поверење. Шансе да жртва сарађује током читовог процеса кривичног гоњења и судског процеса веће су уколико јој се на самом почетку објасни шта се од ње у поступку очекује, и ако јој се предочи чему ће све током кривичног поступка и сама бити изложена.

У основи, понашање жртве можемо бити тројако:

- одбија да на било који начин сарађује;
- пристаје да пружи поверљиве податке, али не жели да да изјаву нити да сведочи на суду;
- пристаје да да исказ и да сведочи у судском поступку.

До одбијања сарадње углавном долази из оправданог страха за сопствени живот и живот својих најближих. Жртве су застрашиване на све могуће начине, понекад и дуги низ година. Додатну препреку представља и чињеница да жртве због јако ниског степена самопоштовања често себе не доживљавају као жртву.

У случају да је жртва донекле спремна на сарадњу, односно да жели да своја сазнања саопшти у поверењу али не и да даје изјаву нити да сведочи на суду, потребно

је прибележити процене и проследити податке који могу бити од даљег значаја. Ово све уз максималну свест о постојању ризика да извор буде откривен, посебно уколико достављени подаци нису могли бити добијени ни на који други начин, и чињеницу да постојећа законска решења налажу саопштавање података о идентитету сведока окривљеном и његовој одбрани пре почетка главног претреса.

Када је жртва потпуно спремна на сарадњу ту се јављају додатни фактори ризика, па је потребно проценити да ли је значај учешћа жртве већи од фактора ризика, као и да ли се ти фактори ризика могу отклонити. Уколико су они већи од значаја исказа жртве за судски поступак, сарадњу са жртвом треба прекинути. Ово не значи да истрагу против трговаца људима не треба водити на неки други начин, на пример на основу оперативних података добијених из неких других извора.

Да бисмо размотрили основне практичне принципе у вези са жртвом, од пресудног је значаја да се кроз њен исказ прикупи што више доказног материјала који ће моћи да се користи на суду. Подаци до којих треба доћи односе се на:

1. *начин извршења* - регрутовање, транспорт, трансфер, скривање или прихват лица;
2. *средства извршења* - путем претњи, употребом силе или неких других облика принуде, отмицом, преваром, обманом, злоупотребом положаја или злоупотребом поверења лица, давањем или примањем новца или других материјалних добара у циљу добијања одобрења лица које има контролу над другим лицима и друго;
3. *сврху експлоатације* - принудна проституција, принудан рад, пружање услуга, заснивање ропског односа или односа сличног ропству, ради усвојења, просјачења, и томе слично;
4. *специфичне детаље* - рекламирање услуга, изнајмљивање просторија, транспорт, средства комуникације и финансијска средства, облици злостављања и обмана уобичајени за овај вид криминала, начин на који је жртва ступила у контакт са „трафикерима”, средства комуникације, детаљан опис осумњичених, да ли је неко из породице жртве примио одређену суму новца или другу материјалну добит, датум, време и место поласка из земље порекла, начин кретања и уласка у земљу транзита, односно доласка у земљу одредишта, возила којима се обављао транспорт, ко је путовао са жртвом, да ли се ишло илегално или легално, какве је путне исправе користила, да ли је и од којих органа контролисана, да ли је попуњавала неке обрасце и које, да ли је то неко други учинио за њу, да ли има сведока наведених догађаја, да ли је и како била експлоатисана....

Значајни су и материјални докази до којих је могуће доћи. Тако нпр. *видљиве повреде* треба фотографисати, обавити лекарске прегледе, лабораторијске анализе и томе слично; *документовани материјал* (дневник жртве, примерак огласа, обрасца за визу, царинску декларацију, бординг карту, признаницу из хотела и томе слично) треба пронаћи и приложити као доказ.

Приликом прикупљања доказа пажњу треба посветити и подацима којима жртва располаже а који су од значаја за спровођење финансијске истраге. Како се трговина људима сматра кривичним делом „великог профита а ниског ризика”, а њени извршиоци казне које су донедавно биле веома благе сматрају обичним „пословним ризиком”, веома је важно да се успешно спроведе финансијска истрага, након које би им била одузета имовина проистекла из кривичног дела. Тиме би се задао и најтежи ударац овом виду криминала.

С обзиром на значајну улогу жртве у прикупљању доказа у преткривичном поступку, а и касније у истрази и самом кривичном поступку, треба је охрабрити да, уколико то не угрожава њену безбедност, свој исказ да и у судском процесу. За време читавог поступка треба имати у виду да је брига о жртви и свима онима који је окружују приоритет.

Без обзира на неспорно највећи значај улоге жртве - сведока у кривичном поступку, свакако се морају узети у обзир и сви могући мотиви измене исказа, што би без других квалитетних доказа у поступку довело оптужбу до тачке оправданости, а извршице оставило некажњеним.

5) Проактивна истрага

Проактивни приступ подразумева оперативни рад полиције на прикупљању информација и поступање по њима. Ово може да подразумева појачану контролу државне границе, контролу објеката за које постоји сумња да се у њима врши експлоатација жртава трговине људима, контролу рада агенција и других правних лица која пружају различите услуге.

Проактивна опција подразумева преткривични поступак, хапшење, истрагу и, као крајњи циљ, адекватно кажњавање трговаца људима и у поступцима у којима жртва није била спремна на сарадњу, а кроз комбинацију података прикупљених посебним доказним техникама, (надзором, оптичким и аудио снимањима, „*under cover*” операцијама) и стандардним истражним техникама у циљу идентификације трговца људима.

Предност проактивне истраге доприноси превазилажењу тешкоћа које се јављају у спремности жртава да сведоче. Такође, на овај начин се избегава секундарна виктимизација, као и безбедносни ризици везани за жртву. Проактивна истрага захтева од јавних тужилаца прикупљање већег броја доказа, њихово пажљиво анализирање и довођење у међусобну везу. Потребно је доста времена и новца, али ако се узме у обзир утицај који трговина људима има на жртве које са собом носи ово кривично дело, те чињеница да сведочење жртве није увек могуће, оправдано је уложити средства у овај вид истраге. Наведено је и у складу са опредељењем државних органа Републике Србије да трговину људима третирају као вид криминала једнаке тежине као што су тероризам и трговина дрогом.

Искуство и пракса показују да је проактивна варијанта вођења преткривичног поступка веома ефикасан метод за борбу против трговаца људима, посебно када је у питању сексуална експлоатација жртава. Уколико жели да његов „посао” буде уносан, трговац људима мора да га пласира на тржишту. Управо тај комерцијални императив представља Ахилову пету трговине људима а полицијски службеници морају знати где и како да прикупе информације.

Трговци људима су лукави, вешти извршиоци, који чине све да њихове радње не буду откривене. Иако контролишу „тржиште” и вешто прикривају своје намере, они их не могу у потпуности сакрити, као ни профит који стичу. Зато и истрага има највише смисла управо тамо где се ове активности и одвијају. Најефикаснији начин за успешно кривично гоњење јесте координирана проактивна истрага која се спроводи током све три фазе процеса трговине људима, а када се обавља у међународним размерама, то значи и у земљи порекла, транзита и одредишта. Ово подразумева и могућност формирања заједничких истражних тимова на међународном нивоу.

Врло често се приликом разоткривања кривичног дела трговина људима и његових извршилаца открије и велики број других кривичних дела, тако да проактивна истрага подразумева мултиагенцијски приступ, који ће укључити пограничну полицију, локалну, регионалну или специјализовану полицију, царину, Министарство спољних послова, односно конзуларна представништа, социјалне службе, па и међународне владе и невладине организације.

6) Начини прикупљања и размена обавештајних података

Обавештајни подаци значе моћ, а што је квалитет прикупљених и размењених података већи, већа је и моћ. На националном нивоу оформљене су јединице за борбу против ове врсте криминала чији је кључни задатак координирано прикупљање обавештајних података. На међународном нивоу то су Центар за спровођење закона у југоисточној Европи (SELEC), Европол (EUROPOL), Интерпол (INTERPOL), Евроџаст (EUROJUST) итд.

Код прикупљања података треба се фокусирати на два нивоа: *стратешки* и *тактички*. У пракси ће тактички обавештајни подаци чинити основ за прављење стратегије, али оба су нивоа подједнако важна.

Значај стратешких обавештајних података састоји се у томе што они омогућавају прецизну процену обима, начина вршења и тежине кривичног дела на локалном, националном, регионалном и међународном нивоу. На основу ове процене издвојиће се адекватни ресурси на националном и регионалном нивоу, неопходни за решавање проблема.

Значај тактичких обавештајних података повезан је са чињеницом да прикупљање и достављање обавештајних података може довести до спасавања и збрињавања жртава. Они ће обезбедити „сиров” материјал и чинити основ за реактивну, проактивну или истрагу чији је циљ ометање и прекид радњи организатора и извршилаца трговине људима било на националном, било на мултинационалном нивоу. Омогућиће се и спровођење заједничких операција између земаља са овим проблемом, а такође и спречити или умањити дуплирање истих истражних радњи.

Оперативним радом потребно је прикупити што више обавештајних података о конкретним облицима трговине људима, што подразумева и примену посебних истражних техника, а у складу са одредбама Законика о кривичном поступку. Овако прибављени обавештајни подаци морају бити заштићени, јер према наведеном законикау представљају тајне податке.

У пракси се показало да је најефикаснија мера у откривању и гоњењу кривичног дела трговина људима анализа изведених доказа повезаних са телефонском комуникацијом извршилаца, односно анализом садржине те комуникације. На основу ње суд може, у складу са свим другим изведеним доказима, утврдити повезаност извршилаца, њихову сарадњу и договоре, циљеве, улоге и радње.

У вези са овим доказом најчешће се истиче:

- да се све више разговора између извршилаца одвија у шифрама;
- да извршиоци често мењају телефоне;
- да је од пресудног значаја и то ко непосредно прати телефонску комуникацију (то мора бити неко ко може да препозна оно што је битно за конкретна кривична дела);
- да је веома битна селекција разговора пре главног претреса (јер преслушавање свих разговора одузима превише времена на главном претресу);
- да је било случајева да окривљени негирају да је снимљени глас њихов, да су вештачења гласова веома скупа, а да поједини окривљени чак нису хтели ни глас да пусте да се не би могао користити за упоређење и идентификацију;
- да се прави грешка када се овај доказ изводи као увид у списе предмета (без слушања, тј. тако што се транскрипти поделе странкама на читање), па се не може стећи потпун увид у аутентичан тон и контекст комуникације.

Ангажовање прикривеног иследника у улози лажног клијента представља најопаснију технику, јер су ризици константни и акутни због безобзирности и насиља којима су склоне групе које се баве трговином људима. Зато се као основно поставља питање

безбедности, за коју главну одговорност сноси онај ко доноси одлуку да се примени ова техника. Она треба да се користи само у случају када се ради о полицајцима са великим искуством, који су прошли најригорозније тренинге и детаљну припрему за ову улогу. Када је основни задатак да се утврди постојање трговине људима у циљу сексуалне експлоатације, ангажовање службеног лица женског пола за улогу потенцијалне жртве или проститутке која тражи посао јесте тактика којом се свакако може обезбедити значајан доказни материјал, али је истовремено и веома ризична, па јој никако не треба прибегавати уколико постоји могућност другог начина прикупљања доказног материјала.

IV ОТКРИВАЊЕ И ЗАШТИТА ЖРТАВА

1. Жртве трговине људима као потенцијални сведоци

Поступање са жртвама трговине људима, уз нужне елементе припреме и планирања реализације у кривичним стварима, треба да одликује присуство бројних специфичности. Оне су диктиране особеностима и комплексношћу злочина, али и тешком ситуацијом и стањем жртава, специфичностима које се тичу њихових доби, психофизичких карактеристика, етничких и културолошких особености, врсте експлоатације, интензитета повреда и претрпљених траума. Неретко, вођење разговора о детаљима кривичног дела могуће је тек по истеку периода у ком ће жртва сагледати своју позицију, осетити сигурност и заинтересованост да сарађује и, сагласно томе, пристати на разговор. Притисак на жртву, њено омаловажавање и пребацавање због некритичког размишљања и лаковерности којом је допринела томе да постане жртва неминовно доводи до секундарне виктимизације, додатне трауматизације, али и до стварања или продубљивања неповерења према полицијским службеницима, односно представницима правосудних органа.

Обавезно је да се у комуникацији са жртвом буде професионалан, отворен и поштен, да се покаже искрено саосећање и да се врши стална процена ризика - за жртву и њене ближње ризик је и сама чињеница постојања криминалне организације која има изразиту репутацију насиља и освете. Такође, потребно је уважавати хитне потребе жртве, обавестити је о расположивој помоћи и начинима њеног остваривања.

Пошто су позиција жртве, трауматично искуство и сурова експлоатација готово по правилу повезани са разноврсним, мање или више перфидним и окупним преварама, не треба да чуде њене нагле и снажне промене расположења, мањкавости просторне и временске оријентације, као ни проблеми и грешке при перцепцији, памћењу и присећању. Из ових разлога службена лица која су у контакту са жртвом не би требало да погоде ни обесхрабре агресивност, непријатељство, сумњичавост и неповерење, затим непотпуност, нејасноћа, па и контрадикторност изјава.

Само пуно разумевање и уважавање ситуације, достојанства, личних прилика, осећања, дилема, па и жеља жртве (нпр. у избору службеног лица са којим жели да разговара - зна језик жртве, истог је пола, припада истој националној и етничкој групи и сл), уз стварање оптималних услова за разговор, могу дати позитивне резултате. Поред осталог, ти услови подразумевају неслужбено окружење и атмосферу поверења, гаранцију безбедности, приватности и очувања поверљивости садржаја разговора, заштиту од узнемиравања, застрашивања и претњи (разговор се мора водити без присуства

трговаца људима и других лица чије присуство може код жртве изазвати nelaгoду, стид и уздржаност). Успостављању поверења, искрене и квалитетне комуникације са жртвом уз максимално умањење трауме умногоме може допринети и присуство лица које жртва доживљава као снажну подршку и додатни гарант сигурности.

Искуство је показало да су разговори са жртвама злочина трговине људима међу најсложенијим и најстреснијим службеним разговорима. Управо стога, али и због важности исказа жртве у поступку расветљавања и доказивања криминалне активности трговаца људима, веома пажљиво треба приступити избору лица које ће контактирати са жртвом и разговарати са њом. Предност треба дати службеним лицима која су већ учествовала у криминалистичким обрадама ове врсте и која су у могућности да правилно информишу жртву о њеном положају, правима и обавезама у кривичном поступку.

Сложеност догађаја који у бити мења живот човека, његово трајање, мноштво конкретних чина бруталности, бројност актера, али и важност наизглед небитних детаља, као и потреба да се из хронологије догађаја извуче што је могуће више информација захтеваће много времена. У појединим случајевима биће потребно учесталије понављање разговора. О њиховом броју и трајању одлучиваће се и у зависности од околности случаја, психофизичког стања жртве и озбиљности трауматских догађаја поводом којих се разговара. Важно је да хронологија дешавања која се разјашњавају буде постављена на логичан и доследан начин. То не само да помаже жртви да се присети догађаја него чини изјаву лакшом за разумевање оним службеним лицима која ће се накнадно укључити у поступак. Потребно је одвојити време за бележење хронологије и главних тачака догађаја како би се добио логичан след. Те почетне белешке се могу користити као оквир за целовитије изјаве (прибављене разговором или саслушањем).

Врло је важно да се, уз дато објашењење, од почетка па до краја поступка жртви указује на потребу, па и обавезу да говори истину и да ништа не прећуткује. Наиме, она треба да схвати да ће у циљу утврђивања чињеничног стања, као незаобилазни део поступка, службено лице истраживати и њене личне прилике, односно да ће то увек радити адвокати трговца људима. Зато је важно да жртва разуме да ће свака лаж, полуистина или прећуткивање појединих чињеница, у било којој фази поступка, бити откривени и да ће то умањити њен кредибилитет као сведока и угрозити покренути кривични поступак.

Разговор са малолетним лицима жртвама мора се водити на начин прилагођен особеностима жртава и у присуству родитеља, усвојиоца, односно старатеља малолетника и, по могућности, од стране полицијског службеника истог пола. Поред осталог, Посебним протоколом о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања предвиђено је и то да је приликом разговора са малолетним лицем потребно обезбедити присуство стручног лица органа старатељства ако су родитељ, усвојитељ или старатељ недоступни, али и онда када се процени да присуство наведених субјеката није у складу са најбољим интересом малолетног лица, односно када би њихово присуство по њега било иритирајуће. Препоручује се и присуство особе која има искуства у раду са малолетним лицима и која није запослена у полицији или умешана у догађај (одговорног лица установе за смештај малолетних лица, психолога, педагога школе коју малолетно лице похађа или дежурног васпитача интерната, уколико није могуће обезбедити присуство стручног лица органа старатељства).

Пуна пажња је посебно нужна за време разговора који има за циљ сагледавање малолетника у појединим фазама процеса трговине људима. Дужину и обим разговора треба свести на меру која ће умањити ризик од додатне трауме и патње малолетне жртве. У првим контактима и током првог разговора са малолетним лицем не треба тражити информације о његовом искуству док је пролазило кроз процес трговине људима, као ни било каква сазнања која оно може имати о противзаконитим активностима итд. Пажња би, пре свега, требало да буде усмерена ка прикупљању биографских података

и информација о друштвеном пореклу (узрасту, националности, језику којим говори, итд) малолетног лица. Притом треба избегавати вођење разговора у службеним просторијама, односно на месту на којем је малолетник био експлоатисан. Недопустиво је и обављање разговора са жртвом у присуству, односно физичкој близини осумњиченог трговца људима. Кад год је то могуће, први разговор треба одложити док се малолетно лице не премести на сигурно место.

Након прикупљања обавештења и извршене процене, службеници полиције предузимају даље мере и радње из надлежности полиције, самостално или у сарадњи са надлежним јавним тужиоцем, али и са стручним лицем органа старатељства.

Документовању разговора са жртвом мора се посветити посебна пажња. Из низа практичних разлога, уз обавезну, законом предвиђену форму што је могуће вернијег документовања разговора сачињавањем службене белешке или записника, препоручује се тонско и филмско снимање разговора. Овакав приступ је тактички повољнији, између осталог зато што диктирање и поновно репродуковање у циљу дословног записивања даје разговору наглашено службени тон, успорава његов ритам, делује дестимулативно на жртву која је у атмосфери поверења и блискости донела одлуку да исприча све детаље злочина који је над њом извршен. Значај оваквог начина документовања разговора долази до изражаја и због тога:

- што се службено лице не мора концентрисати на бележење садржине датог исказа, већ се може потпуно посветити праћењу, анализи и усмеравању тока разговора;
- што омогућава верно преношење садржине исказа (нарочито је значајно ако се фиксира исказ деце, малолетника, лица која имају неки психички поремећај или су заостала у душевном развоју, ако је ангажован тумач, када су дата обавештења од великог оперативног и процесног значаја);
- што се приликом оваквог начина документовања разговора не региструје само глас лица које даје исказ, већ и целокупна атмосфера у којој се разговор води, питања, глас и понашање службеног лица, психофизичко стање и промене које су настајале код жртве током давања исказа.

2. Жртва као сведок

Општеприхваћени међународни стандард подразумева да ће људска права жртава трговине људима бити у центру свих напора у спречавању трговине људима, као и приликом њихове заштите, помоћи и реинтеграције. Наведени стандард обавезује све органе и организације у борби против трговине људима, па самим тим и правосудне органе. Један од основних принципа који треба да буде на уму у предметима трговине људима јесу управо људска права жртве, односно чињеница да је трговина људима екстремни облик кршења основних људских права. Декларација Уједињених нација о основним принципима правде за жртве успоставила је јасне стандарде правичности за жртве злочина, па је тако, између осталог, предвиђено да жртва има право да се према њој опходи с поштовањем и уважавањем; да има право да буде обавештена о напредовању случаја; право да се саветује и да активно учествује у процесу доношења одлука; право да буде упућена на адекватну службу за пружање помоћи; право на заштиту у форми физичке безбедности; право на приватност и право на компензацију. Поступање према жртвама од стране државних органа, самим тим и јавних тужилаштва и судова, мора бити лишено сваке врсте дискриминације, полазећи од концепта једнаког достојанства свих људи, а нарочито недискриминације у погледу пола, узраста, ранијег живота жртве (уколико се раније жртва бавила проституцијом и сл), држављанства, националне, расне или верске припадности.

1) Жртва у кривичном поступку

У кривичном поступку жртве се третирају као „трећа лица” јер нису странке у поступку. То је резултирало незадовољством жртава у односу на третман правосудних органа и њиховом даљом трауматизацијом. Жртва је пре свега виктимолошки појам. Суд и јавни тужилац у сваком треутку треба да имају на уму да кажњавање учиниоца за одређено учињено кривично дело утиче не само на учиниоца и на друштво, већ у највећој мери и на жртву. Задатак правосудних органа не треба да се заустави само на доношењу осуђујућих пресуда у односу на лица за која је доказано да су извршила кривична дела. Њихов задатак је и да жртви, након такве пресуде, врате осећај поверења у људе и заједницу и да она релативно нормално ступа у будуће социјалне контакте, а што све за последицу има враћање поверења појединаца у правни систем.

Када говоримо о људским правима у кривичном поступку, њиховој заштити и облицима повреде, обично мислимо на права осумњичених, односно окривљених лица. Несумњиво је да правосудни органи морају да воде рачуна о правима окривљених поштујући стандарде савремених демократских друштава. Међутим, правосудни органи, а нарочито јавно тужилаштво због своје специфичне улоге у преткривичном и кривичном поступку, морају да воде рачуна не само о правима осумњиченог, односно окривљеног, већ са пуном пажњом и о поштовању људских права жртве и имају обавезу да воде рачуна о безбедности жртве пружајући јој адекватну заштиту током поступка.

2) Значај исказа жртве у доказивању кривичног дела трговина људима

За доказивање кривичног дела трговина људима од нарочитог су значаја жртве, односно оштећени као сведоци у кривичноправном смислу. Наиме, по својој природи, ово кривично дело углавном врше организоване криминалне групе или неформалне мреже повезане са организованим криминалним групама које карактеришу: затворена структура организације, „закон ћутања”, висок степен друштвене мобилности, велика економска снага, моћ настала корумпирањем државних функционера и службеника, прибегавање насиљу и застрашивању. Стога је прикупљање доказа и доказивање кривице учинилаца кривичног дела трговина људима нарочито отежано и неретко се заснива само на исказима жртава трговине људима. Иако не постоји профил потенцијалне жртве, можемо закључити да се као жртве најчешће појављују жене и деца, између 18 и 25 година живота, из руралних средина, мањих градова и великих градова у осиромашеним регионима, као и из маргинализованих социјалних група.

Када замислимо слику жртве - сведока, која има описана лична својства а краће или дуже време била је контролисана методама којима трговац људима настоји да обезбеди остваривање профита у дужем временском периоду, као и да од исказа таквог сведока умногоме зависи исход кривичног поступка, чини се да је пред јавним тужиоцем немогућ задатак. Тај задатак ће за јавног тужиоца и остати у сфери немогућег нарочито уколико болује од предрасуда или је склон стигматизацији жртава трговине људима. Стога је неопходно да се јавни тужилац пре свега издигне изнад предрасуда о онима који су жртве трговине људима, као што су на пример предрасуде о томе да је жртва крива за ситуацију у којој се наша, а посебно уколико се жртва раније, пре него што је уведена у ланац трговине људима бавила проституцијом, јер тада за њу скоро да не постоји никакво разумевање. Са друге стране, јавни тужилац треба да располаже другим знањима неопходним за препознавање појавних облика одређеног понашања жртве, да спозна разлоге који узрокују такво понашање које се јавном тужиоцу може учинити ирационалним, нејасним, неуверљивим, па чак и лажним, и коначно и да располаже вештинама којима ће ублажити трауматизацију

жртве и омогућити јој давање садржински и суштински квалитетног исказа, односно исказа који ће бити квалитетан у свим психичким процесима - памћења, саопштавања запамћеног, мишљења, мотива, учења и осећаја.

Јавни тужилац у поступању према жртви мора пронаћи златну средину. Не сме занемарити постојање трауме код жртве, мора поштовати специфичност психичког стања жртве и предузети све мере како би што више ублажио негативне последице трауме. Са друге стране, јавни тужилац не би смео ни да занемари професионалне стандарде и да се, у сврху манипулације странкама и публиком током поступка, беспотребно позива на патње жртве. Органи поступка требало би да воде рачуна о томе да се у свим фазама поступка у највећој могућој мери избегава секундарна виктимизација жртве (која се најчешће огледа у вишеструком беспотребном саслушању).

Секундарна виктимизација представља „пооштравање примарне виктимизације кроз негативну реакцију социјалне средине и кроз неадекватну или чак погрешну реакцију органа гоњења”. Секундарна виктимизација може бити проузрокована односом најближе околине (породице и пријатеља), а потом поступањем државних органа и односом шире друштвене заједнице. У правосудју секундарна виктимизација се јавља услед тешкоћа у успостављању равнотеже између права жртве и права окривљеног. Ово стога што окривљени има право да присуствује саслушању оштећеног као сведока, да му поставља питања, па чак и да предлаже суочење са оштећеним које судија може, али и не мора да одобри.

Према свакој жртви трговине људима треба приступити индивидуално. Ма колико да су слична њихова трауматска искуства и ма колико да је њихово понашање слично, траума и њене последице увек су индивидуалне. Жртве трговине људима ретко када виде полицајца или јавног тужиоца као спаситеља, односно избавитеља из ситуације у којој су се нашле. Оне јавног тужиоца пре виде као некога ко је дошао да закомпликује ионако компликовану ситуацију из које њима „нема помоћи”. Због тога се често може десити да жртва у односу према тужиоцу заузме непријатељски или чак агресиван став пун неповерења. Јавни тужилац, као професионалац, не сме прихватити лично такав став жртве и у сваком тренутку треба да буде свестан да пред собом има особу која је под траумом чије размере некада могу да буду толико велике да неће моћи да буде изведена пред суд као сведок. Још при првом сусрету са жртвом, јавни тужилац треба да настоји да задобије поверење жртве. Уколико то не учини, нема стрпљења за жртву, изражава сумњу у тачност њеног исказа, у највећем броју случајева однос поверења је заувек нестао.

Жртве након трауматског догађаја могу да задобију бројне психичке и физичке сметње или болести. Често се код жртава развијају депресија, анксиозност, агресивност, несаница, дезоријентисаност, губитак тежине и сл. У периоду до 14 дана од трауматског догађаја 57% жртава има неки симптом физичке болести - бол или нелагоду; после 28 дана од трауматског догађаја 7% жртава, а после 90 дана 6% жртава. Мора се имати на уму и то да се код појединих жртава може појавити тзв. посттрауматски стрес, као и тзв. стокхолмски синдром.

Критеријуми вредновања исказа жртава захтевају много суптилнији приступ који подразумева опажање и адекватно тумачење различитих сигнала, појава и знакова. Стога, непоуздан, нереалан, недоследан исказ, исказ који у деловима нема истиниту садржину, односно неверодостојан исказ не мора нужно да упућује да се ради о лажном исказу. Да би исказ био коначно оцењен као лажан, он поред садржине која није истинита мора да садржи још три елемента, и то:

- свест жртве да износи нетачне податке,
- свест о правом стању ствари и
- преварну намеру жртве (постојање „високе способности самоконтроле, имагинације, памћења и способности комбиновања”).

Лаж подразумева неколико сложених мисаоних процеса, који се „тешко уклапају један у други и држе лажљивца у постојаној напетости”. Тешко је замислити да неко ко је непосредно пре давања исказа био изложен „модерном ропству” може да постигне такав ниво психичке самоконтроле и менталне концентрације.

Стога узрок мањкавости у исказу жртве пре свега треба потражити у трауми коју је преживела. Свакако, јавни тужилац никада не сме да сметне с ума могућност давања лажног исказа и дужан је да у том смислу буде изузетно обазрив. Међутим, његова прва помисао када види жртву и чује њен мање или више мањкав исказ, који не делује веродостојно, не треба да буде да се нужно ради о лажном исказу, већ да је то знак да је жртва још увек под траумом и да су јој потребне стручна помоћ и подршка, као и додатни период за размишљање и доношење одлуке. Неопходно је поново покушати испитивање жртве када се за то створе услови. Уколико је исказ жртве једини доказ у поступку, што је у пракси често, јавни тужилац ће морати да уложи посебан напор и да ангажује низ других стручњака, органа и организација како би помогао жртви да преброди трауму (уколико је могуће), као и да је припреми за суђење које за жртву није нимало лако.

3) Однос јавног тужиоца и жртве трговине људима

Однос поверења јавни тужилац првенствено треба да гради тако што ће жртви пружити пуне информације о поступку и поучити је не само о правима и обавезама већ и о свим изазовима које суђење носи. Информације треба да буду истините и реалне. Недопустиво је стварање лажне слике, давање лажних обећања и подстицање претераних очекивања која би код жртве могла створити погрешну представу.

Првенствено се жртви треба представити својим пуним именом и функцијом. Потом јој укратко треба објаснити овлашћења која јавни тужилац има. У разговору са жртвом треба проценити и да ли јој треба стручна психолошка, психијатријска или медицинска помоћ, обавестити је да постоје невладине организације које се баве подршком жртвама трговине људима. Потребно је жртву питати да ли има неке физичке тегобе, а уколико је била жртва сексуалног насиља или експлоатације или друге врсте физичког насиља, потребно је образложити јој зашто је медицински преглед неопходан, односно да се и на тај начин могу прибавити бројни докази који ће бити коришћени против осумњиченог.

Жртви треба објаснити све фазе кривичног поступка и његове правне последице, као и да кривични поступак по својој природи траје дуго и да дужина поступка не значи да ће трговац људима на крају бити осуђен. Затим треба објаснити каква права има окривљени, те да јавни тужилац истовремено мора да води рачуна не само о њеним правима већ и о правима окривљеног и да се тиме не окреће против ње. Са посебном пажњом жртви треба објаснити начин на који се одвија главни претрес, на ком месту седе учесници, какав је њен задатак, ко може да присуствује, на који начин се даје исказ, ко има право да поставља питања, шта је суочење, на који начин се улази у судницу и слично. Сва објашњења жртви треба пружити смирено и стрпљиво и при том је више пута питати да ли је све разумела и да ли има нека питања. Како не би изгубио задобијено поверење, јавни тужилац треба да пита жртву да ли постоји нешто што сматра посебно приватним или интимним, а што не жели да се користи током поступка, па уколико жртва наведе неке податке и окарактерише их као нарочито интимне или приватне, потребно је њену жељу поштовати и те податке не користити уколико је то могуће, а уколико то није могуће, жртви треба објаснити зашто наведене податке јавно тужилаштво мора да користи, или јој обећати (само уколико је то могуће) да податке неће користити, изузев ако то буде неопходно. Уколико је могуће, жртви треба обезбедити директни контакт са јавним тужиоцем да може да се јави уколико се сети неких битних информација или уколико има нека питања у вези са кривичним поступком. На овај

начин код жртве се јавља осећај поверења у јавног тужиоца, осећај да може да му се обрати и да њен сусрет са јавним тужиоцем није завршен оног тренутка када је он присуствовао давању њеног исказа.

4) Координација и сарадња институција и организација у пракси супротстављања трговини људима

Један од приоритета у борби против организованог криминала, посебно у сегменту борбе против трговине људима, јесте сарадња институција и организација. У циљу стварања услова за несметану и благовремену комуникацију подаци о процедурама и контактима треба да буду доступни свим релевантним институцијама и организацијама. На међународном плану сарадња се одвија кроз закључивање и имплементацију мултилатералних и билатералних споразума о различитим питањима.

5) Међународна сарадња у прикупљању доказа

Интерес субјеката међународне заједнице да се супротставе трговини људима (и њој сличним поступцима) недељив је и препознатљив у бројним међународним документима, па је приликом прикупљања доказа путем међународне правне помоћи, односно пружања или тражења кривичноправне помоћи другој земљи нужно позвати се на међународне правне инструменте о узајамној правној помоћи. Постоји низ системских решења на које се можемо позвати јер су ратификацијом постали и део унутрашњег законодавства Републике Србије, а најрелевантнији су: Европска конвенција о узајамној правној помоћи у кривичноправним питањима, Додатни протокол наведеној конвенцији, Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, Конвенција УН против транснационалног организованог криминала и као додатак овој конвенцији Протокол о превенцији, сузбијању и кажњавању трговине људским бићима, посебно женама и децом, Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима Републике Србије, те бројни билатерални и мултилатерални споразуми.

Без обзира на сву сложеност и потенцијалне ризике које са собом носи, међународна сарадња је од великог значаја за успешну борбу против трговине људима. Вредност и значај заједничких операција, те мултиагенцијски приступ представљају прави начин борбе против овог вида криминала. Када је о било ком облику међународног организованог криминала реч, успех истраге зависи од могућности да се она води на истом међународном нивоу, како то чине и извршиоци, те да се дође и до доказног материјала из других земаља. Најбоље резултате даје унапред договорена проактивна полицијска операција која ће се синхронизовано и истовремено извести у више земаља.

Најефикаснијим и најпродуктивнијим видом борбе који даје најбоље резултате сматра се заједничка операција на међународном нивоу. Ово из веома једноставних разлога: трговци људима врше кривично дело у више земаља па би заједничка истрага требало да рефлектује ову ситуацију; заједничке операције омогућавају прикупљање доказа у свим земљама у којима се врши кривично дело; заједничке међународне операције омогућавају да у земљама порекла, транзита и одредишта буде прикупљено што више доказа везаних за све три фазе овог кривичног дела, а заједничке операције су и најпогоднија стратегија за остварење заједничког циља - осуде извршилаца.

Златно правило је да је пре покретања било какве заједничке међународне операције неопходно састати се са јавним тужиоцем и договорити се о стратегији. На овом састанку извршиће се преглед доступног материјала и идентификовати оперативни циљеви, како би се утврдило да ли су задовољени сви законски и процедурални услови, јер не би вредело

захтевати сарадњу и прикупљање доказа из неке земље уколико они касније неће моћи да се користе у судском процесу. Треба правовремено ступити у контакт са партнерском јединицом или официрима за везу у датој земљи јер они могу омогућити да се избегну озбиљне грешке. Заправо, кључна улога и функција официра за везу у земљи је координација читавог процеса, будући да они поседују адекватно знање о свим правним и оперативним питањима и познају ситуацију у земљи са којом желимо да остваримо сарадњу.

Саставни део процеса и идентификовање основних циљева међународне сарадње јесте и планирање и размишљање о могућим исходима истраге. На првом месту мора се дефинисати шта се тачно жели постићи и да ли ће се захтевати кривичноправна помоћ или не. Процедура која важи за један случај не важи аутоматски и за други, јер је сваки различит у зависности од кривичног дела, начина извршења и самих извршилаца, те је приликом подношења захтева за пружање кривичноправне помоћи неопходно навести све релеванте податке како би се избегло накнадно достављање допунских података. Важно је доставити што више појединости и прецизно навести природу тражених провера, као и доказе које треба прибавити. Упућивање захтева за узајамну правну помоћ често је незаобилазан фактор у борби против трговине људима.

6) Препоруке Светске здравствене организације за вођење разговора са женама жртвама трговине људима

На значај почетних контаката са оштећенима овим кривичним делом указује и пажња коју јој посвећују међународне организације. У Препорукама Светске здравствене организације за вођење разговора са женама жртвама трговине људима дато је десет начелних смерница:

- *Немојте је повредити* - поступајте са сваком женом и у свакој ситуацији тако као да постоји могућност доношења штете уколико не постоје докази о супротном. Немојте обављати разговор уколико ће то довести вашу испитаницу у тежу ситуацију у краткорочном или дугорочном периоду.

- *Упознајте проблематику и процените ризике* - упознајте ризике повезане са трговином људима у сваком појединачном случају пре обављања разговора.

- *Припремите упутство* - немојте давати обећања која не можете да испуните. Будите спремни да дате упутство на матерњем језику испитанице и на локалном језику (уколико се разликују) о одговарајућим службама правне, здравствене, социјалне и безбедносне подршке, пружања склоништа и да помогнете у упућивању, уколико се то од вас затражи.

- *Обезбедите прикладан одабир и извршите припрему за рад преводилаца и осталих сарадника.*

- *Упоредите ризике и предности ангажовања преводилаца сарадника и других и успоставите одговарајуће методе надзора и обуке.*

- *Обезбедите анонимност и поверљивост* - заштитите идентитет испитанице и поверљивост током целокупног поступка вођења разговора - од тренутка првог контакта до тренутка када детаљи о случају буду објављени.

- *Прибавите свестан пристанак о учешћу* - проверите да ли свака саговорница јасно разуме садржај и сврху питања, сврху коришћења информација, право да не одговори на питање, право да заврши разговор у сваком тренутку, као и да ограничи коришћење података које даје.

- *Саслушајте и уважите процену сваке жене око њене ситуације, ризика и безбедности* - схватите да свака испитаница има другачије бриге и да виђење њених проблема може да се разликује од процене других.

- *Немојте поново трауматизовати жену* - немојте постављати питања која провоцирају одговоре с емотивним набојем. Будите спремни да одговорите на узнемиреност испитанице, и да нагласите њену унутрашњу снагу.

- *Будите спремни за хитну интервенцију* - будите спремни да реагујете уколико се жена налази у директној опасности.

- *Искористите прикупљене податке на одговарајући начин* - искористите податке на начин од којег ће свака појединачна испитаница имати корист, или који ће помоћи стварању успешне политике интервенција за жене жртве трговине људима.

V ТРАЈНО ЗБРИЊАВАЊЕ ЖРТАВА

Право на накнаду штете представља једно од права жртава у кривичним и другим судским поступцима. Регулисано је Кривичним закоником, Закоником о кривичном поступку, као и Законом о облигационим односима и Законом о парничном поступку, те међународним правним документима које смо ратификовали.

Између осталог, Декларацијом основних правних принципа за жртве кривичних дела и злоупотребе власти из 1985. године, и то у одељку о реституцији и надокнади, утврђује се да би преступници требало да изврше правичну реституцију жртвама, између осталог и плаћањем за претрпљену штету, а очекује се подстицање оснивања и јачања националних фондова за надокнаду жртвама.

Конвенцијом Уједињених нација против транснационалног организованог криминала из 2000. године у чл. 25 предвиђена је помоћ жртвама и њихова заштита: „Свака држава потписница ће успоставити одговарајући поступак да би обезбедила право на коришћење накнаде и реституције жртвама кривичних дела обухваћених овом конвенцијом.”

Протоколом за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала из 2000. године, у чл. 6 је утврђено: „Свака држава потписница ће обезбедити да њен домаћи правни систем садржи мере које жртвама нелегалне трговине људима пружају могућност добијања надокнаде на име претрпљене штете.”

Конвенцијом Савета Европе о борби против трговине људима, и то у члановима 12. и 15, предвиђени су помоћ жртвама, право на надокнаду штете и правну заштиту, као и обавеза чланица да својим националним законодавством обезбеде право жртава на одштету од извршилаца. Чланице морају предузети неопходне кораке да жртва прими помоћ на коју има право, да јој се обезбеди животни стандард довољан за опстанак, као што су пристојан и безбедан смештај, психичка и материјална помоћ и томе слично. Посебно је важно питање накнаде штете и правне заштите са циљем да жртвама трговине људима буде надокнађена штета за бол коју су претрпеле.

Полазећи од чињенице да људи не могу да траже своја права уколико за њих не знају, у првом ставу члана 15 Конвенције од чланица се тражи да жртва, још од првог контакта са надлежним органима, има приступ информацијама о релевантним судским и административним поступцима и да, на језику који разуме, буде обавештена о својим правима. У ставу 3. истог члана утврђено је право жртве на надокнаду штете која је новчана и која треба да покрива и материјалне повреде, али и нематеријалну штету - претрпљену патњу. У циљу стварања услова за стварну надокнаду штете, у ставу 4 истог члана Конвенције тражи се да чланице предузму кораке како би гарантовале накнаду штете жртвама. Обезбеђивање средстава за надокнаду штете препуштено је чланицама, које

су одговорне за утврђивање законског основа за надокнаду штете, административног оквира и оперативних договора за модалитете надокнаде штете. У том смислу, предлаже се и оснивање фондова за надокнаду и увођење мера или програма за социјалну помоћ и социјалну интеграцију жртава, који би могли бити финансирани из одузетих средстава криминалног порекла.

Кривичним закоником се регулише и одузимање од окривљеног имовинске користи која је прибављена кривичним делом. За жртву је битан чл. 93 овог законика којим се уређује заштита оштећеног у случајевима одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом. Оштећени који је у кривичном поступку упућен на имовинскоправни захтев може тражити да се намири из одузете имовинске користи ако покрене парницу у року од шест месеци од дана правноснажности одлуке којом је упућен на парницу. Ако оштећени није уопште поднео имовинскоправни захтев у кривичном поступку, он може захтевати намирење из одузете имовинске користи у парничном поступку.

Правни основ тужбеног захтева налази се у одредбама Конвенције за заштиту људских права и слобода, и то у чл. 1. којим је утврђена обавеза поштовања људских права, затим у Уставу Републике Србије, и то у члану 22. којим је утврђено да свако има право на судску заштиту, ако му је повређено или ускраћено неко људско или мањинско право, као и у члану 23. којим је одређено да је људско достојанство човека неприкосновено и да су сви дужни да га поштују и штите. Основ постоји и у Закону о облигационим односима, и то у чл. 200 ст. 1, који утврђује право на накнаду штете због повреде части, угледа или другог права личности, као и у чл. 202 истог закона којим се утврђује право на накнаду штете због претрпљених душевних болова који су настали преваром, принудом или злоупотребом неког односа подређености или зависности и навођења на кажњиву обљубу, или кажњиву блудну радњу, као и лице према коме је извршено неко друго кривично дело против достојанства личности и морала.

У парничном поступку увек се треба позвати на кривичну пресуду јер је суд у парници у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности везан за правноснажну пресуду којом је оптужени оглашен кривим. Из тих разлога не треба доказивати чињенице које су утврђене кривичном пресудом. На овај начин жртва ће избећи секундарну виктимизацију, а поступак ће брже бити завршен.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.431-058.64(497.11)(094.77)

ПОСЕБНИ протокол о поступању правосудних органа у заштити лица која су жртве трговине људима у Републици Србији / [радна група за израду Посебног протокола ,Горан Чавлина ... и др]. - Београд : Министарство правде, 2012 (Београд : Colorgrafix). - 29 стр. ; 25 см

Тираж 300. - Стр. 5-6: [Предговор] / Снежана Маловић.

ISBN 978-86-88537-03-2

1. Чавлина, Горан [аутор]

а) Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити лица која су жртве трговине људима у Републици Србији
COBISS.SR-ID 190047244

ИЗДАВАЧ: Министарство правде

ЗА ИЗДАВАЧА: министар Снежана Маловић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА: Данијела Дрча

ДИЗАЈН: Олга Николетић

ISBN: 978-86-88537-03-2

ТИРАЖ: 300

ШТАМПА: Colorgrafix

Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити лица која су жртве трговине људима у Републици Србији припремљен је и одштампан уз финансијску помоћ и у сарадњи са Заједничким програмом Високог комесаријата УН за избеглице (UNHCR), Канцеларије УН за дрогу и криминал (UNODC) и Међународне организације за миграције (ИОМ) за борбу против трговине људима, који су подржале Влада Белгије и Влада Швајцарске, као и Глобална иницијатива УН за борбу против трговине људима (UN.GIFT), а који се спроводи у блиској сарадњи са Владом Републике Србије.

